

УДК 630* *Наук. співроб. Н.О. Самойлова; мол. наук. співроб. Л.В. Смашнюк –
ДП "Вінницька лісова науково-дослідна станція"*

УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ТА ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ

На основі аналізу літературних джерел розглянуто принципи вдосконалення лісокористування і лісовідновлення.

Ключові слова: лісові насадження, способи рубань, лісокористування, лісовідновлення, лісові ресурси, оптимізація.

*Research officer N.O. Samoylova; junior research officer L.V. Smashnyuk –
Vinnitsa forest research station of UkrNDILHA*

An improvement of forest management and forest recovery

It had been examined some principles of improvement and forest recovery according to the study of some scientific literature.

Keywords: green plantations (afforestation), cutting down mode, forest management, forest recovery, forest resources.

Ліс як поновлюваний ресурс природи за раціональних методів експлуатації стає постійним і невичерпним джерелом деревини та побічної продукції.

Безперервність лісокористування визначається в основному природними й економічними факторами, причому їх вплив на розмір користування проявляється по-різному. За оцінкою М.П. Анучіна, безперервне лісокористування ґрунтується на порівнянні рубань лісу з величиною приросту, обсягами і темпами лісовідновлення. За дотримання цих вимог ефективно використовуються землі лісового фонду, ресурси деревини й іншої рослинності, внаслідок чого народне господарство має змогу систематично користуватися ресурсами лісу без їхнього виснаження.

Безперервне і раціональне лісокористування досягається на базі системи техніко-економічних і організаційних заходів, основними з яких є: розширене відтворення лісових ресурсів, поліпшення природного складу і якості лісів, підвищення їх продуктивності; підвищення родючості ґрунту земель лісового фонду; посилення водоохоронних, захисних, оздоровчих властивостей лісів, поліпшення навколишнього середовища; підвищення ефективності користування ресурсами лісу для планомірного задоволення потреб народного господарства і населення у деревині й іншій лісовій продукції; своєчасне і якісне проведення догляду за лісом, особливо в молодняках; широке впровадження механізації і передових способів рубання лісу.

Рубання лісу, виконані в розмірах, що відповідають науково обґрунтованим нормативам, не порушують природних властивостей лісу, не суперечать лісівничим та природоохоронним принципам, є ефективним заходом, що сприяє поліпшенню і відновленню лісу.

Способи рубань залежать від призначення лісових насаджень, їх природного складу, вікової структури, зімкнутості, ґрунтових і лісорослинних умов, рельєфу, лісистості, економічних факторів. Основне їх призначення – заміна насаджень, що втрачають свої захисні, санітарно-гігієнічні й естетичні властивості, високопродуктивними насадженнями необхідного породного

складу. Виходячи з цих вимог, визначається найбільш раціональна система рубань, що забезпечує збереження лісового середовища, найкраще виконання насаджень їх корисних функцій, ефективне лісовідновлення, формування високопродуктивних насаджень, поліпшення їх якості і санітарного стану.

На рівень лісокористування, особливо в лісах I групи, значно впливають соціальні фактори. Рубання лісу в цих умовах повинні здійснюватись в розмірах і методами, при яких забезпечуються охорона лісу й ефективність його використання в рекреаційних (відпочинок, лікування, турзм) і науково-пізнавальних цілях (заповідники, заказники, коштовні об'єкти природи). Ліси, що виконують важливі соціальні функції, зазвичай, мають велике економічне значення. Використання лісових ресурсів для промислових потреб не завжди є основною метою господарства, проте стиглі деревостани повинні піддаватися рубанням вчасно, щоб уникнути втрати технічних якостей деревини. У таких лісах допускаються всі види рубання, в тому числі рубань головного користування. Обсяги рубань встановлюються лісівничими показниками, що забезпечує комплексне використання лісосировинних ресурсів та інших показників.

Лісокористування тісно пов'язане з лісовідновними заходами, в їх поєднанні полягає сутність лісгосподарського виробництва. На площах після вирубки лісових насаджень варто вчасно створювати нові насадження з господарсько цінних та високопродуктивних порід. Маса зрубаної деревини повинна відновлюватися за термін, менший, ніж обіг рубання, що буде сприяти збільшенню обсягів лісокористування у перспективі. Перевищення розмірів рубань над обсягами лісокористування негативно позначається на стані лісів, оскільки призводить до виснаження сировинних запасів, зниження лісистості території.

Безупинно зростаючі потреби в лісових ресурсах вимагають їх розширеного відтворення. Розширене відтворення – важлива умова росту лісосировинного потенціалу, розміру лісокористування і підвищення природозахисних властивостей лісу. З цією метою у господарський обіг залучають раніше невикористані ресурси, вдосконалюють технологію лісозахисного виробництва і лісовирощування. Г.Ф. Морозов, аналізуючи процеси лісовідновлення і лісовирощування, писав: "Людина, дотримуючись своїх господарських інтересів і наслідуючи природу, оскільки це доцільно, створює високопродуктивні ліси, що перевищують по продуктивності природні".

Правильний підбір деревних порід у структурі насаджень, їх густота – найбільш важливі фактори підвищення продуктивності деревостану і поліпшення якості. При підборі породного складу лісів необхідно орієнтуватися на корінні деревостани. Дослідження показали, що насадження, які відповідають умовам місцезростання, відрізняються найбільш високою продуктивністю і високими водоохоронними захисними властивостями. Такі насадження забезпечують отримання у процесі лісовирощування з кожного гектара площі максимальної кількості деревини й іншої продукції. Оптимізація – необхідна умова подальшого вдосконалення організації відтворення лісових ресурсів, внаслідок чого виявляються можливості і резерви підвищення продуктивності лісових насаджень, поліпшення їх якості і посилення природозахисних властивостей лісу при найменших витратах праці і засобів.

Методи оптимізації відтворення лісових ресурсів недостатньо розроблені, що нерідко є причиною вирощування лісових насаджень зі зниженими експлуатаційними і природозахисними показниками. При неоптимальних методах лісовирощування недостатньо ефективно використовуються ґрунтово-кліматичні умови, матеріальні і трудові ресурси. Основна задача оптимізації відновлення лісових ресурсів – виявлення резервів і ефективної системи лісогосподарських заходів, що забезпечують вирощування лісових насаджень для більш повного задоволення народного господарства у деревині й інших продуктах лісу при мінімальних витратах на їх відтворення. В оптимальному плані відбувається збалансування лісівничих і техніко-економічних процесів. Причому найбільш висока ефективність досягається за умови обліку й оцінки в цьому процесі об'єктивно наявних взаємозв'язків між економічними і природними факторами.

Оптимізація відтворення лісових ресурсів набуває особливого значення в умовах гострого дефіциту земельних ресурсів, безперервного росту обсягу лісоспоживання, підвищення ролі лісу як соціального та природозахисного фактору. Загальна схема оптимізації складається з оцінки системи заходів, пов'язаних із процесами відновлення лісових насаджень. Оцінюються умови відновлення лісових насаджень, їх вирощування, охорони і використання. Важливе значення приділяється питанням встановлення й ув'язування лісогосподарських заходів з економічними можливостями господарства – наявністю відповідних категорій земель лісового фонду, необхідної техніки, матеріальних та фінансових ресурсів.

Оптимізація відновлення лісових ресурсів вимагає розробки критерію оптимальності, техніко-економічних нормативів і системи лімітуючих факторів, на підставі яких порівнюються різні планово-господарські рішення. Ці показники повинні досить повно характеризувати всі ланки лісовідновлення і лісовирощування, а також відповідати вимогам, що пред'являються до лісу як об'єкта господарства і природозахисного фактора.

При оптимізації відновлення лісових ресурсів через тривалість періоду лісовирощування, різночасності здійснення витрат і отримання від них ефекту, обов'язковий облік фактора часу. Цей показник у процесі лісовирощування виступає як обмеження витрат і результатів. Причому в розрахунках оптимізації приймається занижена величина нормативу, що дорівнює 0,03. При даному рівні нормативу та діючих цінах, зумовлених у процесі лісовирощування, показники приймають позитивні оцінки у зв'язку з чим виявляється найбільш ефективний варіант рішення.

Проблема оптимізації відновлення лісових ресурсів повинна вирішуватись на базі обліку лісівничих і техніко-економічних показників з врахуванням досягнень передового виробничого досвіду. Комплексний підхід до оцінки відновлення лісу, як об'єкта господарства і природоохоронного фактора, забезпечить вирощування лісових насаджень відповідно до вимог раціонального природокористування. Тим самим створюються умови для подальшого росту сировинного потенціалу, поліпшення якості лісового фонду, підвищення продуктивності лісових насаджень і посилення їх природозахисних функцій.

Література

1. Ануцин Н.П. Теоретические основы организации лесного хозяйства// Лесное хозяйство. – 1983, № 3. – С. 135-140.
2. Ануцин Н.П. Теоретические основы лесного хозяйства. – М.: Наука, 1976. – 264 с.
3. Атрохин В.Г. Совершенствование способов рубань// Лесное хозяйство. – 1977, № 2. – С. 34-38.
4. Васильев П.В. Экономика использования и воспроизведения лесных ресурсов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 364 с.
5. Волков В.Д., Дудин Д.Н. Оптимизация планирования лесного хозяйства. – М.: Лесн. пром-сть, 1975. – 432 с.
6. Волконский В.А. Принципы оптимального планирования. – М.: Экономика, 1973. – 326 с.
7. Генсирук С.А. Леса Украины. – М.: Лесн. пром-сть, 1975. – 362 с.
8. Жуков А.Б., Бузыкин Л.И. Пути повышения продуктивности лесов// Лесоведение. – 1977, № 5. – С. 47-52.
9. Коваль Я.В. Совершенствование лесопользования и лесовосстановления. – К.: Наук. думка, 1987. – 522 с.
10. Лобнов Т.С. Лес как экономическое явление// Вопросы экономики лесного хозяйства. – Воронеж, 1968. – 542 с.
11. Лосицкий К.Б., Чуенков В.С. Эталонные леса. – М.: Фагот, 1973. – 126 с.
12. Письменный Н.Р. Природа леса и техника лесовосстановления// Лесное хозяйство. – 1976. – С. 26-29.
13. Пугачев В.Ф. Проблемы оптимизации народного хозяйства. – М.: Экономика. – 1970.
14. Ткаченко М.Е. Общее лесоводство. – М.: Гослесбуиздат. – 1952. – 234 с.

УДК 630*6

Ст. наук. співроб. П.Я. Слободян, канд. с.-г. наук –
УкрНДІґірліс ім. П.С. Пастернака

ПЕРСПЕКТИВНІ ПРИНЦИПИ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

З господарської точки зору запропоновано перспективні принципи сталого використання лісових ресурсів України на майбутнє. Вони мають містити нові підходи до комплексної кількісної і якісної оцінки лісу, антропогенного впливу на нього. Для цього мають бути залучені і цілеспрямовано об'єднані зусилля фахівців різних спеціальностей, ліквідоване загальне відставання від світових темпів розвитку вітчизняної лісової науки, освіти та виробництва.

Ключові слова: ліс, використання, ресурси, оцінка, функції, окремі компоненти.

Senior research officer P.Ya. Slobodyan – UMFRI after P.S. Pasternaka

Perspective principles steady uses of forestry resources of Ukraine

From the economic point of view perspective principles of steady use of forestry resources of Ukraine on the future are offered. They should include new approaches to complex quantitative and quality standard of a forest, anthropogenous influence on him. For this purpose efforts of experts of many different specialities should be involved and purposefully incorporated, the common backlog from world rates of development of a domestic forestry science, education and manufacture is liquidated.

Keywords: forest, use, resources, an estimation, the functions, separate components.

Людське суспільство поставило собі на службу природне середовище і зі зростаючою інтенсивністю використовує його багатства. Особливо інтенсивно люди використовують ліс – важливу складову частину навколишнього світу. У біосфері Землі ліс відіграє багатогранну роль, охоплюючи близько 28 % суходолу, дає майже 90 % біомаси, виробляє до 60 % репродукованого кисню [1], виконує унікальні функції, а саме: